

UN „FĂCLIER” BUCOVINEAN – NICODIM IȚCUȘ (1897–1985) (II)

MARIAN OLARU

A Bukovinian Innovator – Nicodim Ițcuș (1897–1985) (II)

(Abstract)*

The Bukovinian professor Nicodim Ițcuș – known in the world of letters by his special intellectual stature and the dedication in supporting the young literary talents – left behind numerous manuscripts, due to the glazing of the times in which he lived. The text below contains the second part of the history of Bukovina written by Nicodim Ițcuș, with its most important moments, from 1848 to 1918. The reader will discover the names of some of the political and cultural Bukovinian personalities who were involved in the Romanian cultural-national movement up to 1918, such as Simion Florea Marian, Zaharie Voronca, Epaminonda Bucevschi, Aron Pumnul, Mihai Eminescu, Hurmuzachi brothers, I. G. Sbiera, Valeriu Braniște, George Popovici, Iancu Flondor, et al. In addition, the following paper presents important data about the cultural societies, the Romanian political parties, and the other ethnic groups in Bukovina, as well as about political and cultural periodicals that have contributed to the definition of the local and regional cultural identity. These pages were influenced by the last “detour” of Bukovina, hence the accents of the author’s national identity pathos, more vivid in a time when the leveling roll of the socialist culture manifested itself.

Keywords: Bukovina, political party, student societies, cultural and political periodicals.

Profesorul bucovinean Nicodim Ițcuș, cunoscut în lumea literelor prin deosebita sa statură intelectuală și dăruirea de care a dat dovadă pentru sprijinirea tinerelor talente literare, a lăsat în urma sa numeroase scrieri care, din cauza vitregiilor vremurilor în care a trăit, au rămas în manuscris.

Textul de mai jos cuprinde cea de a doua parte¹ din istoria Bucovinei, scrisă de profesorul Nicodim Ițcuș, cu momentele cele mai importante ale acesteia, de la 1848 și până la 1918. Aici, cititorul va descoperi numele unor personalități politice

* Traducere: Harieta Mareci-Sabol.

¹ Prima parte a acestui documentar a fost publicată în „Analele Bucovinei”, Rădăuți – București, anul XXVI, nr. 2 (53), 2019, p. 605–625.

și culturale din Bucovina, implicate în afirmarea cultural-națională a românilor bucovineni de până la 1918, precum: Simion Florea Marian, Zaharie Voronca, Epaminonda Bucevschi, Aron Pumnul, Mihai Eminescu, frații Hurmuzachi, I. G. Sbiera, Valeriu Braniște, George Popovici, Iancu Flondor ș.a. În rândurile de mai jos, găsim date importante despre societăți culturale, partide politice românești și alte grupuri etnice din Bucovina, precum și despre periodice politice și culturale care au contribuit la definirea identității culturale bucovinene.

Paginile acestea, scrise într-o vreme în care se manifesta tăvălugul nivelator al culturii socialiste, au fost redactate de Nicodim Ițcuș sub impresia ultimei „detrunchieri” a Bucovinei, de aceea regăsim aici multe accente ale patosului identitar-național.

Din istoria Bucovinei

Eforturi pentru întărirea conștiinței naționale

Cu toate adversitățile regimului austriac, conștiința națională n-a încetat niciodată să existe în rândul românilor din Bucovina. Tineri care n-au putut răzbate în școlile de aici (în 1808 se înființase un liceu la Cernăuți, în 1860 un liceu clasic la Suceava și în 1862 o școală reală la Cernăuți), au pornit spre Transilvania, unde și-au făcut studiile. Astfel, după 1860, unii tineri români, ca Vasile Bumbac, Zaharie Voronca, Simion Florea Marian, filologul Vasile M. Burlă, pictorul Epaminonda Bucevschi și mulți alții, au trebuit să se refugieze la școlile din Ardeal. Prin învățământul acesta călător, tinerii noștri au cunoscut oameni și locuri de acolo, s-au oțelit pentru lupta viitoare și au adus atâtea îndemnuri folositoare pentru țara lor, îndemnuri izvorâte din tăria unui neam mai conștient ca acela de acasă. (C. Loghin, *op. cit.*, p. 72). Aceste pribegiri prin Transilvania veneau să dovedească încă o dată că legăturile dintre Bucovina și Ardeal nu s-au curmat niciodată.

După suspendarea gazetei „Bucovina”, a fost cu neputință întemeierea altui ziar o bucată de vreme, bucovinenii trebuind să citească alte gazete din Transilvania. Între anii 1886 și 1891, apare a doua gazetă din Bucovina, „Revista politică” de la Suceava, care, alături de ziarele din Transilvania, aduce știri regulate din Bucovina și pătrunde în masele cititorilor de aici. Scriitorii bucovineni din acea vreme își fac debutul literar în revistele din Transilvania, mai ales în „Familia” lui Iosif Vulcan.

Aceste legături cu Transilvania se cultivă și pe altă cale, indirectă. De când tinerii bucovineni începură să frecventeze Universitatea din Viena, se întâlneau acolo cu alți tineri din Ardeal și din România. Era un prilej binevenit pentru cunoașterea reciprocă, pentru înfripirea de legături durabile. Tinerii români adunați la Viena se grupează (1864) într-o „Societate literară și științifică”, din care se ramifică, în 1868, o nouă societate, „România”.

Aceste două societăți studențești rivale fuzionează în anul 1871, formând Societatea „România Jună” din Viena, care a dezvoltat o rodnică activitate și de la care a pornit și inițiativa marelui Serbări de la Putna, din 15–27 august 1871, aranjată cu prilejul împlinirii a 400 de ani de la înființarea mănăstirii.

În 1 august 1871, în ședința de la Cernăuți, s-au desăvârșit pregătirile pentru Serbarea de la Putna. Cu această ocazie, Mihai Eminescu publică, împreună cu Pamfil Dan, membru în comitetul serbării, o scrisoare în care explică semnificația întâlnirii tineretului român de pretutindeni în jurul mormântului lui Ștefan cel Mare. Printre tinerii de talent, participanți activi la serbare, s-au remarcat pictorul Epaminonda Bucevschi și compozitorul Ciprian Porumbescu.

Tinerii care studiau în Bucovina, neputând găsi în școlile publice cărți și condiții de studiu, căutau în altă parte posibilități de a-și completa cunoștințele. Astfel, la stăruința lui Aron Pumnul și a lui Alecu Hurmuzachi, se înființează în 1857, la Cernăuți, o „bibliotecă a gimnaziștilor”, care a fost găzduită în casa lui Aron Pumnul. Era o bibliotecă în care se aflau diferite volume ale poezilor și prozatorilor români, broșuri, foi volante, reviste, calendare, cărți privitoare la istoria românilor etc.

O altă bibliotecă românească fusese întemeiată la Cernăuți, în 1862, de către Mihai Zotta și în același an se înființează și „Reuniunea română de lectură” din Cernăuți, care, în mai 1863, se transformă într-o „Societate pentru Cultura și Literatura Română din Bucovina”. Această societate adunase pe cei mai de seamă reprezentanți ai spiritualității din Bucovina, ca: frații Hurmuzachi, Alexandru Popovici, arheologul diletant Logotheti, cavalerul Al. Costin, Nicolae Grigorcea, Iancu Lupul, Dimitrie Petrino, Eugen Stârcea, doi frați Vasilca, Iancu Zotta, Ion Calinciuc, I. Gh. Sbiera, Aron Pumnul, Leon Ciupercovici, Orest Renei, Leon Popescul etc., profesori, funcționari și cea mai mare parte din clerul câștigat din ce în ce mai mult pentru cauza națională (N. Iorga, *op. cit.*, p. 96).

La trezirea și dezvoltarea conștiinței naționale au contribuit, din 1864 și până în preajma Primului Război Mondial, trupele de teatru Fanny Tardini, Matei Millo ș.a.²

În 1866, poetul Alecsandri, reprezentant consacrat al mișcării literare din România, își făcea apariția la Cernăuți, fiind primit cu toate onorurile cuvenite gloriei sale. În 1865, apare la Cernăuți „Foaia Societății pentru Literatura și Cultura Română din Bucovina”, durând până în 1869. Dintre colaboratorii cei mai de seamă ai foii acesteia se citează: prof. Ion G. Sbiera (20 octombrie/1 noiembrie 1836 – 20 octombrie 1916), originar din Horodnicul de Jos; Dimitrie Petrino (1844 – 29 aprilie 1878); Vasile Bumbac (7 februarie 1837 – 27 februarie 1918); S[imion] Florea Marian din Ilișești (1 sept. 1847 – 24 aprilie 1907); Elena Niculiță-Voronca,

² Detalii despre stagiunile teatrelor românești care au poposit la Cernăuți până la Primul Război Mondial se regăsesc în volumul lui Teodor Balan, *Istoria teatrului românesc în Bucovina*, ediție după manuscrise de D. Vatamaniuc, București, Editura Academiei Române, 2005 – n. ed.

soția scriitorului Zaharie Voronca; Constantin Morariu, din Mitocul Dragomirnei (5 mai 1854 – 1927); Artemie Berariu (8 sept. 1834 – 15 septembrie 1928); Ioan Berariu, paroh în Stroești; Simion Cobilanschi (decedat la 26 iulie 1910); Silvestru Danilescu; Vasile Balintescu și alții.

Situația politică și culturală la finele secolului al XIX-lea

Cele din urmă două decenii ale veacului trecut au fost pentru românii bucovineni ani de zăbucim politic, de încordate străduințe culturale și de amare decepții.

Boierii, care conduc acum destinele poporului român, au intrat de-a binelea în făgașul politicii oportuniste austriece. Școala austriacă își dădea roadele sale bine chibzuite. Făcuse din ei bărbați convinși de ideea de stat austriacă și care rămăseră români doar prin originea lor străveche. Cele câteva familii boierești privilegiate exercitau un adevărat monopol în politica Bucovinei, pe care îl valorificau cu vârf și îndesat. De obicei, în ajunul alegerilor se făcea rușinosul târg cu drepturile românilor alegători.

În biroul președintelui țării se tranșa chestiunea în mod mulțumitor pentru ambele părți: boierii, prin intermediul aparatului administrativ, primeau cele câteva mandate în Dieta țării sau Parlamentul central și renunțau în schimb la orice revendicări naționale. Astfel, marile interese românești erau sacrificate pentru satisfacerea unor meschine hațăruri personale. De aceea, acești politicieni nici nu aveau nevoie de o organizație politică cu statute și program (C. Loghin, *op. cit.*, p. 144).

După dispariția gazetei „Bucovina” (1850), boierii n-au mai simțit trebuința unui ziar românesc. Într-un timp, ei făcură o timidă încercare cu redactarea unui ziar politic în limba germană: „Der Patriot” (30 aprilie – 24 decembrie 1872), care, după 35 de numere, încetează să mai apară, fără să fi avut vreun răsunet.

Cine dorea să urmărească activitatea politică și culturală din aceste timpuri trebuia să răsfoiască ziarele românești din Viena („Albina”), din Budapesta („Aurora Română”), din Ardeal („Familia”, „Gazeta Transilvaniei”, „Telegraful Român”, „Tribuna”) sau din România liberă („Convorbiri literare”, „Noua revistă română”, „Contemporanul”) etc.

Această vinovată nepăsare a politicienilor noștri cu privire la chestiunile naționale s-a răzbunat amarnic asupra caracterului românesc al Bucovinei. Ea se oglindește și în rezultatele recensământului populației, de unde, la anexare, numărul rutenilor în Bucovina era disparent³ și încă din 1870 românii formau o majoritate relativă (40,80%), în 1880 românii se văd întrecuți de ruteni cu 50 000, în 1890 cu 60 000 și în 1900 cu 79 000 de suflete.

Elementul inundat din Galiția covârșea, an cu an, tot mai mult pe cel românesc, iar procesul de rutenizare a băștinașilor români, falsificarea numărătoare și

³ Disparent – care variază; termen vechi, de origine engleză – n. ed.

abuzurile administrației austriece în favorizarea elementului ucrainean au contribuit la alterarea caracterului românesc al provinciei.

Același insucces se observă și pe teren bisericesc. Lăudabile au fost străduințele fraților Hurmuzachi de a înfăptui două mari gânduri ale lor, ale mirenilor și ale majorității clerului: unirea bisericească a Bucovinei cu biserica ortodoxă din Transilvania, sub ierarhia unui singur mitropolit, și crearea unui congres din clerici și mireni, care să rânduiască organizarea bisericească. Aceste planuri însă au fost zădărnicate de episcopul de tristă memorie Eugenie Hacman, pentru că își vedea primejdul orgoliului de a fi singur mitropolit și slăbită puterea cu care era deprins să terorizeze preoțimea. Din lupta aceasta grea dintre mireni și episcop a ieșit un învins și un triumfător; învinsul a fost neamul românesc din Bucovina, iar triumfătorul un moșneag îndărătnic care a fost episcopul Hacman (C. Loghin, *op. cit.*, p. 145).

Fără vreo consultare a popoarelor respective, Austria înființă, în 23 ianuarie 1873, o nouă Mitropolie ortodoxă pentru românii din Bucovina și sârbii din Dalmația, neținând cont de niciun drept istoric sau de posibilități geografice, și în afară de orice considerație canonică dădu satisfacție vanitosului bătrân. Toate protestările opiniei publice, ale clerului, ale patriarhului sârb, ale mitropolitului Moldovei, ale întregii biserici românești, fură zadarnice. Dar Hacman nu avu parte de suprema satisfacție de a fi consfințit în noua-i calitate; iritat de atâtea protestări, el muri, copleșit de mânia care-l înăbușea (N. Iorga, *op. cit.*, p. 104).

Succesorul lui, vicarul Teofil Bendella, un „naționalist”, fu sfințit de mitropolitul ortodox al Transilvaniei în 21 aprilie 1874; el muri în anul următor, în 21 iulie; au trebuit doi ani de chibzuială pentru ca să se decidă guvernul a numi pe Teoctist Blajevici, autor de calendare și versuri de ocazie, bătrân septuagenar, care va muri și el în 1879. Ca urmaș al acestuia fu numit, în 12 martie 1880, mitropolit al Dalmației și Bucovinei, Silvestru Morariu-Andrievici, fostul adversar al lui Hacman și luptător pentru unirea bisericească a românilor din Austro-Ungaria, sub sceptrul lui Șaguna. El aduse câteva modificări în viața clerului și înființă o tipografie românească la Cernăuți. Era însă mereu spionat și neconținut împiedicat de administrația austriacă de a realiza libera dezvoltare națională a bisericii din Bucovina (N. Iorga, *op. cit.*, pp. 106–107).

În iulie 1882, Silvestru Morariu adună un congres, care votă un statut privitor la interesele și administrarea Bisericii Ortodoxe, care statut însă a așteptat 10 ani până să obțină aprobarea împăratului, care nu voia să audă decât dorinți, în loc să accepte hotărâri (G. Bogdan-Duică, *op. cit.*, p. 234).

Apoi, peste doi ani, pentru a mai micșora încă rolul acestei biserici care pretinde a fi românească, se crea, la Stanislau, o biserică greco-catolică (unită) pentru Galiția ca și pentru Bucovina, în care, datorită unei propagande energice, numărul convertițiilor sporise în mod considerabil (N. Iorga, *op. cit.*, p. 108).

Dacă înființarea Mitropoliei pur austriece, a Bucovinei și Dalmației, era o lovitură dată nădejdilor românești în ceea ce privește biserica, o altă lovitură, tot atât de puternică, atinse școala.

În 1875, patru ani după comemorarea la Putna al celui mai mare dintre domnitorii Moldovei, se comemora la Cernăuți anexiunea de la 1775, sfârșitul regimului moldovenesc în părțile acestea. Darul imperial al lui Francisc Iosif pentru supușii săi bucovineni fu o universitate germană, din care fondatorii voiau să facă un punct de atracție pentru tineretul „barbar” al Moldovei vecine. Institutul Teologic deveni astfel o facultate, iar limba română, pusă pe aceeași treaptă cu cea ruteană, era tolerată alături de cea germană, care predomină cu desăvârșire.

La Iași se răspunse, în 1877, printr-o comemorare pioasă a lui Grigore Ghica-Vodă, executat din ordinul sultanului, pentru că apăruse drepturile Moldovei asupra Bucovinei. Studențimea română din Cernăuți, organizată în Societatea „Arboroasa”, aderă printr-o telegramă la doliul național al Moldovei, încercat prin detrușirea țării, și la comemorarea lui Grigore Ghica. Comitetul Societății studențești „Arboroasa”, în frunte cu Ciprian Porumbescu și alți patru colegi (Zaharie Voronca, Eugen Siretean, Constantin Morariu și Orest Ortizie Popescu), a fost acuzat de înaltă trădare și [studenții] aruncați în temniță, în 15 noiembrie 1872, unde au stat 11 săptămâni, până ce, neputându-se dovedi crima imputată, au fost eliberați, cu sănătatea zdruncinată între zidurile închisorii din Cernăuți. A fost primul proces politic împotriva românilor bucovineni. Societatea studențească „Arboroasa” a fost desființată, iar universitatea avea să rămână ca instituție cu caracter german și cu tendință de germanizare.

În vremea aceasta, România ducând războiul ei just pentru independență (1877–1878), mai mulți tineri bucovineni au trecut clandestin frontierele și s-au înrolat ca voluntari sub steagul luptelor României pentru neatârnamare. Printre acești tineri plini de însuflețire au fost: Constantin I. Popescu din Ceahor, mort eroic la Calafat; Alexandru Chibici Revneanu, prietenul lui Eminescu; Alecu Giurgiuveanu, Emilian Huidei, Gherghel Ilie, Levescu Gheorghe, Siretean Paul etc., unii fiind studenți, alții încă elevi de liceu.

De altfel, întreaga școală din Bucovina se dezvolta cu viteza racului. Prin Legea învățământului din 1869, școala primară e luată de sub supravegherea bisericii, unde stătuse două decenii, și e trecută în seama statului. În personalul de conducere a școlilor, românii erau complet desconsiderați, școala având și mai multe alte lipsuri, ce se remarcă îndeosebi la sate. Astfel, cele mai multe sate românești rămân multă vreme fără școli, dar și acolo unde se înființa câte o școală, aceasta nu avea decât o singură clasă, pe când în școlile neromânești erau câte două – șapte clase.

Pentru a arăta reaua voință a autorităților austriece față de români, se citează următorul fapt elocvent: când Consistoriul bisericesc a predat statului conducerea școlară (1870), i-a dat în primire și un proiect pentru ridicarea de 104 școli noi, dintre care foarte multe erau prevăzute în satele românești. În 1888, deci după

18 ani de oblăduire a statului, s-a ridicat numai o singură școală în aceste părți românești (la Tișăuți), în timp ce alte șapte școli românești din județul Suceava, pentru care proiectul era gata din 1870, au rămas numai în plan. Considerând acest tratament vitreg aplicat populației românești din partea autorităților austriece, nu-i de mirare dacă cel mai urcat procent de analfabeți se găsesc tocmai în satele românești.

Pentru orașe, care erau împânzite cu elemente neromânești, statul austriac a avut destulă sollicitudine, creând pentru trebuințele specifice lor un tip deosebit de școală, așa-numită civilă, care dădea o instrucție la nivel superior școlii primare rurale, pregătind pe elevi pentru profesiunile de meseriași, comercianți etc. Aceste școli însă, având limba de predare germană, nu erau frecventate de români. În felul acesta, dacă în 1780 fiecare oraș din Bucovina avea câte o școală românească, se ajunsese ca, după o sută de ani de stăpânire austriacă, să nu se găsească nicio singură școală românească în aceste orașe (C. Loghin, *op. cit.*, p. 147).

Preparandia, întemeiată în 1848 în Cernăuți, dând rezultate nesatisfăcătoare, a fost transformată în 1870 într-o școală normală sau „pedagogiu”, având doi ani de pregătire, după care urmau patru clase. Ulterior, i s-a atașat și o școală normală de fete, cu „școală de aplicație”. De la început, limba de predare a fost germană. Această anomalie pedagogică a fost combătută de frații Alecu și Gheorghe Hurmuzachi, precum și de Eugen Stîrcea, într-un „Memoriu” adresat Ministerului de Instrucție, în care se spunea că „această școală normală de stat este mai degrabă un bine chibzuit și eficace mijloc pentru deznaționalizarea noastră” (C. Loghin, *op. cit.*, p. 147). Desigur că învățătorii ieșiți din această școală de pregătire profesională și meniți satelor românești, sau nu cunoșteau deloc limba română sau o cunoșteau numai într-o măsură redusă și trebuiau, în multe cazuri, să învețe românește de la elevii lor. În satele românești mai erau numiți ca învățători niște oameni fără pregătirea necesară, foști elevi de liceu, eliminați, cântăreți bisericești, ba chiar și „spițeri și revizori de finanțe dați din serviciu afară” (C. Loghin, *op. cit.*, p. 148). Tot pentru trebuințele orașelor au fost create diverse școli speciale de meserii, comerciale și agronomice, toate cu limba de predare germană și de aceea nefrecventate de români.

Pe lângă cele două licee din Cernăuți, unul clasic și altul real, complet germane, s-a mai creat, în 1872, la Rădăuți, un gimnaziu care se transformă în 1880 într-un liceu complet german, la care, până în 1889, limba română nici nu era măcar materie obligatorie pentru puținii români care frecventau acel liceu.

În 1877, se aprobă înființarea de clase divizionare românești la cursul inferior de la liceul din Suceava, înființat în 1860 ca liceu german, dar cursul superior rămânea mai departe german. Prin felul acesta de organizare, avantajele divizionarelor create erau anihilate.

Dacă totuși au fost bărbați care au rezistat cu eroism repetatelor atacuri la existența individualității lor românești, aceasta se datorește în primul rând structurii

lor sufletești române, care nu s-a dărâmat în fața valurilor de înstrăinare ce i-au năvălit. Au venit apoi din mediul sătesc tineri care, devenind învățători și profesori, au știut să strecoare în inimile elevilor dragostea de neam și limbă română.

Au mai fost atâtea ziare și reviste românești, care au ținut conștiința națională trează, căutând să reclădească ceea ce școala austriacă distrugea. La acestea s-au adăugat și mai multe societăți particulare, create pe baze naționale, care îndrumau spiritele și sufletele românești pe alte căi decât cele indicate de școala austriacă; acestea au devenit adevărate școli de românism (C. Loghin, *op. cit.*, p. 149). Astfel au fost: Societatea studențească „Arboroasa”, desființată în anul 1878; Societatea studențească „Bucovina”, înființată în anul 1880; în anul 1881 s-a pus baza Societății muzicale „Armonia”, iar în anul 1891 se organizează „Societatea Doamnelor Române din Bucovina”.

Cântăreții bisericești se grupează în Societatea „Lumina” (1891), iar învățătorii în Societatea pedagogică română din Bucovina. Foarte importantă a fost Societatea „Școala Română” din Suceava, înființată în anul 1883 de intelectuali conduși de Ștefan Ștefureac și Tudor [Teodor] V. Stefanelli. Scopul acestei societăți era sprijinirea școlii românești pe toate căile: prin acordarea de burse și premii elevilor sărmani; prin editarea de manuale didactice românești; prin împărțirea gratuită de cărți și rechizite școlare; prin înființarea de școli primare și secundare etc. Societatea și-a extins activitatea asupra întregii Bucovine. Și prin celelalte orașe români s-au concentrat în societăți culturale: la Rădăuți, Societatea „Ștefan cel Mare”; la Suceava, Societatea corală „Ciprian Porumbescu”; la Câmpulung, Societatea „Rarăul” etc. Se înființară și cluburi românești care cuprindeau români, ferindu-i de a cădea în sfera de influență a faimoaselor cazinouri internaționale (C. Loghin, *op. cit.*, p. 152).

Din punct de vedere politic, românii bucovineni nu aveau un partid național organizat în toată regula. După ce românii din Ardeal își formară, în 1880, un partid național, care în 1891 redacta un memoriu pentru a atrage atenția Europei asupra unei situații naționale intolerabile, Bucovina, care de atâtea ori primise imbolduri din partea Transilvaniei, tresări și ea sub influența acestei mișcări, având în frunte noi conducători, însuflețiți de un mai larg spirit democratic. Printre reprezentanții noii generații care va lua asupra sa lupta începută erau, în primul rând, Iancu Flondor din Storojineț și Gheorghe Popovici, fiul eruditului profesor universitar Eusebiu Popovici, el însuși istoric foarte învățat și impecabil critic (N. Iorga, *op. cit.*, p. 109).

Astfel, în 1890 se pun bazele unei societăți politice „Concordia”, sub conducerea profesorului Ion Bumbac. Această societate avea menirea de a dezvolta libertatea politică și individuală, de a deștepta interesul pentru o viață politică națională, de a instrui poporul despre drepturile și datoriile lui. Programul „Concordiei” mai cuprindea și menținerea autonomiei Bucovinei, păstrând individualitatea ei istorică și politică, cerea dezvoltarea culturii naționale românești și organizarea poporului român din Bucovina, pentru a forma un partid național

compact. În primii ani, această societate a avut puțin răsunet în politica Bucovinei, cu toate că punea candidați proprii în alegeri.

Dar elementul luptător român intră cu zgomot pe arena politică din Bucovina cu ziarul „Revista politică” de la Suceava. Acesta apare de două ori pe lună (15 mai 1886 – 1 aprilie 1891), având ca editor pe avocatul Matei Lupu, iar ca administrator pe profesorul Simion Florea Marian, cărora li s-au atașat mai mulți intelectuali, profesori, magistrați etc. Ziarul avea „să acopere poziția românilor în viața publică din Bucovina și să ție viu sentimentul lor de solidaritate”. El se considera ca „organ comun al totalității românilor bucovineni”, se identifica cu poporul român din Bucovina și voia să fie glasul lui.

Viața politică nu mai era monopolul unei anumite clase. Începură să participe la această viață și intelectualii români. Ieșiți din straturile poporului de la sate sau ale burgheziei de la orașe, de care se simțeau atașați sufletește, neangajați față de nimeni prin legături de înrudire sau de interese, tinerii români de la orașe, de la „Revista politică”, n-aveau un trecut care nu se putea uita și niciun motiv să menajeze pe cineva. Au început să spună adevărul crud asupra stării jalnice în care se aflau românii din Bucovina. Articolele sunau ca o goarnă de alarmă, ca să trezească pe români dintr-un somn adânc, în care îi cufundase o stăpânire vicleană și oportunismul propriu (C. Loghin, *op. cit.*, p. 156).

„Revista politică” are meritul de a fi predicat cu succes necesitatea organizării românilor într-un partid național român. Pe lângă crezul politic, care se poate rezuma în cel mai intransigent naționalism (C. Loghin, *op. cit.*, p. 156), revista are și o parte literară bine îngrijită, la care colaborează: Constantin Morariu, Simion Florea Marian, Vasile Bumbac, A. Macovei, T. V. Stefanelli, T. Robeanu și alții. Ideile politice semănate de „Revista Politică” au prins rădăcini în cele mai largi cercuri românești, făcând ca mai mulți români cu simț de răspundere în viața Bucovinei să se convingă de necesitatea unei organizații politice și au constituit societatea politică sus amintită, „Concordia”, având ca președinte pe Ioan Volcinschi, medic din Budineț, Storojineț și ca vicepreședinte pe Iancu Zotta.

Conducătorii Societății „Concordia” se înțeleg cu conducătorii „Revistei politice” ca să mute ziarul de la Suceava la Cernăuți și să-i schimbe numele în „Gazeta Bucovinei”. Conducerea politică a ziarului a fost încredințată lui Modest Grigorcea, gazeta apărând de două ori pe săptămână (2/14 mai 1891 – 13/25 aprilie 1897). Pentru redactarea părții politice a fost desemnat ardeleanul Pompiliu Pipoș, iar după moartea acestuia (25 ianuarie/6 februarie 1893) vine George Bogdan-Duică, până la 1894, când a fost urmat în redacție de Mihai Teliman.

„Gazeta Bucovinei” continuă lupta politică începută de „Revista politică” de la Suceava, având în sprijinul ei o organizație politică destul de bine încheată, în numele căreia poate vorbi.

În urma unui conflict cu președintele țării, Anton Pace, care nu vedea cu ochi buni solidaritatea românilor, se dezlănțuie o luptă dârză, care se sfârșește cu triumful

românilor pe toată linia (C. Loghin, *op. cit.*, p. 159), iar Pace a fost destituit (1892). Uniți astfel sub steagul „Concordiei” și al ziarului „Gazeta Bucovinei”, românii pășesc la lupta națională pentru întronarea limbii române în toate drepturile ei.

În fruntea luptătorilor se află Iancu Flondor și George Popovici, care încep primenirea Partidului Național pe baze radical-naționale. Se alege, în afara cadrelor Societății „Concordia”, un nou comitet al Partidului Național. „Gazeta Bucovinei” încetează, iar în locul ei apare „Patria” (2/14 iulie 1897 – 21 aprilie/4 mai 1900), condusă de dr. Valeriu Braniște, fost director al „Tribunei”.

În fața alegerilor din 1898 mai apare un organ independent al românilor bucovineni, ziarul „Sentinela” (11 septembrie 1898 – 9 aprilie 1899), sub direcția lui Dionisie Voronca și cu colaborarea lui Mihai Teliman.

Odată cu intrarea lui George Popovici și Iancu Flondor în arena politică, se produce un curent nou în treburile obștești. Activitatea politică se răsfrânge mai ales asupra țăranimii, de care încep a se interesa mai cu dinadinsul politicienii. Oamenii Partidului Național, în frunte cu George Popovici, coboară în mijlocul țăranilor, le vorbesc limba, le ascultă păsurile, le picură în suflete mângâiere, le deschid case de cetire, le trimit gazete, le înființează cooperative și bănci populare. Politica românească începe să se sprijine mai conștient pe masele populare, începe să devină o politică democrată. Ea înceta să mai trăiască din mila vremelnicilor guverne, nu mai avea nevoie de proptele oficiale, ci se inspira numai din nevoile neamului.

Acest nou curs în politica Bucovinei nu era însă pe placul stăpânirii austriece, care vedea ridicându-se o nouă forță politică, ce nu putea fi aservită intereselor ei, nefiind nici pe placul unor români „ruginiți”, care se simțeau stânjeniți oarecum în apucăturile lor ambițioase.

Ca președinte al țării vine baronul Bourguignon (1898–1903), care pornește o aprigă luptă împotriva elementului românesc. Pe teren școlar, el a căutat să slavizeze școlile primare împotriva voinței populației; să facă greutăți divizionarelor românești de la licee; să intensifice spiritul antiromânesc de la Universitate, unde studenții români erau persecutați la examene etc.

Deoarece românii considerau tricolorul ca semn vizibil al naționalității lor, Bourguignon a pornit faimoasa prigoană împotriva lui; l-a coborât din vârful clădirilor, l-a rupt de pe pieptul tinerilor, l-a smuls de pe costumul fetelor. Nici preoțimea n-a fost cruțată. Urgia sa furibundă și-a îndreptat-o și împotriva ziarului „Patria”, pe care l-a cenzurat, exilându-l pe Braniște.

Față de dârza rezistență a românilor, Bourguignon își schimbă după un timp tactica de luptă, propunând românilor (1900) pace. Bourguignon dă o satisfacție platonicească pentru ofensele în chestia tricolorului, iar românii cad în cursa ce le-a întins-o, renunțând la violenta campanie de presă. „Patria” apune, Braniște părăsește amărât țara, iar Iancu Flondor părăsește șefia Partidului Național și, împreună cu George Popovici, chiar partidul. Pactul și-a dat nefastele sale urmări, producând dezbinare în rândurile Partidului Național.

După dispariția „Patriei”, apare un ziar nou, „Timpul” (până la 4 ianuarie 1901), care este organul partidului împăcat cu guvernul. Dar românii, nemulțumiți

cu faimosul pact, pun bazele unui nou Partid Poporal Național, în frunte cu Iancu Flondor și George Popovici (1900). Ei adoptă un program radical-național și editează ziarul „Deșteptarea”, ca organ al noului partid. Întemeiat la 1/13 ianuarie 1893, în editura lui Dimitrie Bucevschi, acest ziar a fost menit poporului și a fost scris în primii trei ani și jumătate aproape exclusiv de preotul Constantin Morariu, fiind ajutat de preotul Artemie Berariu și preotul Vasile Cilievici. Ziarul apare până la 7/20 noiembrie 1904, sub redacția vrednicului preot Atanasie Gherman. Au mai colaborat: M. Teliman, Constantin Berariu, T. Bocancea, Gavril Rotică, Sever Beuca-Costineanu, N. Dracinschi, I. Cocîrlă-Leandru, Taniu Dracinschi, G. Tofan-Codreanu, V. Vitencu, T. Robeanu (G. Popovici), Tudor [Teodor] Stefanelli, Ștefan Ștefureac etc.

În acest timp, a mai fost înființată de Societatea pentru Cultură și o revistă lunară beletristică, „Aurora Română” (1881–1884), având ca redactor pe Ion I. Bumbac, iar colaboratori pe: Vasile Bumbac, Constantin Berariu, T. Bocancea, Iorgu C. Toma, Constantin Isopescu-Grecu (Verdi), Emil Grigorovitză ș.a. T. Bocancea mai scoate, în 1908, o revistă politic-literară la Câmpulung M[oldovenesc], „Buciumul”, care însă n-a trăit decât șase luni.

Situația politică și culturală în primele decenii din secolul al XX-lea

În anul 1900, românii erau dezbinați în două tabere: una era Partidul Național, care încheiase faimosul pact cu Bourguignon, iar a doua era Partidul Poporal Național, cu Iancu Flondor și George Popovici, care nu recunoscuseră pactul. În scurtă vreme erau să se convingă și cei dintâi că acest pact n-a fost sincer și ca urmare îl denunțară (1901).

Independent de aceasta, Bourguignon își continua politica sa dușmănoasă față de români, profitând și de împrejurarea că la 3 aprilie 1895 își sfârșise zilele venerabilul mitropolit Silvestru, fiind urmat de Arcadie Ciupercovici, care, din pricina bătrâneților și a nedestoiniciei sale absolute, n-a avut niciodată curajul să vorbească despre partea încă națională a eparhiei sale (N. Iorga, *op. cit.*, p. 144). Datorită acestui șef incapabil și lipsit de energie, guvernul era stăpân pe Biserica ortodoxă, iar Bourguignon putu să se împotrivescă partidului „tinerilor”, care izbutise să fie ales ca deputat în Parlamentul din Viena pe cel mai bine înzestrat dintre membrii săi, George Popovici. Preoții învinuiți că sunt iredenți protestară la Cernăuți, într-o mare adunare, amintind caracterul românesc al eparhiei, dar aceasta nu împiedică progresul neconținut al elementului rutean în biserică (N. Iorga, *op. cit.*, p. 115).

Acestui prelat de tristă amintire îi urmă, la 1902, episcopul de Rădăuți, Vladimir de Repta, un om învățat și un bun român. El văzu cu groază noul asalt al rutenilor, care nu voiau numai o eparhie națională separată, în nordul Bucovinei, ci

cereau până și scaunul episcopal de la Cernăuți, în umbra căruia un episcop român de Rădăuți sau de Suceava ar fi vegheat peste mormintele strămoșilor unui neam menit întreg să-i urmeze în curând. Și vor izbuti (1913) să-și impună, prin voința Vienei, un vicar, deci un succesor rutean al mitropolitului, pe agitatorul Artemon Monastyrski. Dar, fără concursul laicilor, nu i-ar fi fost cu putință lui Repta să înceapă o operă de înnoire românească.

Chestiunea tricolorului, în apărarea căreia se ridică Societatea Studențească „Junimea”, preocupa și mai departe guvernul și cercurile românești. Șirul samavolnicilor se perpetua cu riguroasa supraveghere a ziarului „Deșteptarea”, care apărea cu dese pete albe. Redactorul lui, Atanasie Gherman, este chiar închis. În fața acestei vădite primejdii naționale, partidele românești își unesc încă o dată forțele (martie 1902) sub conducerea lui Iancu Flondor, manifestând în afară de unitate de acțiune.

În vremea aceasta, în sistemul electoral pentru Dieta Bucovinei, 18 mari proprietari alegeau un deputat, orașele alegeau șapte, iar cei 600 000 de țărani erau reprezentanți prin 500 de alegători cu 12 deputați, care nu erau țărani (N. Iorga, *op. cit.*, pp. 113–114).

Existau patru mari grupuri, în parte naționale, în parte de interese, care formau marea masă a populației întregi, adică: grupul românesc, grupul rutean și cel germano-israelit, ca grupuri naționale și marea proprietate, în totalitatea ei, ca grup de interese, dintre care grupul românesc și cel rutean formau partea cea mai importantă a populației rurale (*ibidem*).

Dar unitatea de acțiune a românilor a fost în curând tulburată de doi corifei apăruiți pe orizontul politic al Bucovinei: erau Aurel Onciul și ruda sa, Florea Lupu. Onciul se introduce în politică sub masca unei „analize științifice” a condițiilor de trai ale românilor bucovineni, prin revista „Privitorul” (1 mai 1902 – 15 decembrie 1903), care apare la Viena, apoi la Brunn și, în fine, la Cernăuți. Jucându-le țăranilor înaintea ochilor mirajul unor revendicări economice și sociale, vârand în sate zâzanie între preoți și învățători, organizându-se după modelul dispărutei „Concordii”, într-o societate politică „Unirea”, legându-se politicește cu evreii și rutenii într-un club liberal-țăranesc și atrăgând de partea lor, prin învățătorul Mihai Chisanovici, învățătorimea în luptele politice, acești doi politicieni reușesc ca să-și câștige simpatiile maselor încrezătoare. Ei rup astfel iarăși unitatea partidului românesc. Dezgustat, Iancu Flondor se retrage iarăși de la conducerea partidului (iunie 1904). Odată cu aceasta se desface Partidul Poporului, dispar ziarele „Deșteptarea” și „Deșteptarea poporului” (14 ianuarie 1912 – 10 aprilie 1904); ultimul scria anume pentru popor. Rămânea deocamdată stăpân pe situație ziarul „Voința poporului” (1 octombrie 1902 – 11 octombrie 1908), organul noului partid. Aurel Onciul, devenind unealtă în mâna guvernului austriac, se face cel mai înfocat îndemnător la vrajbă, întrebuintând toate mijloacele unei prese nerușinate, și insultătorul neobosit nu numai al adversarilor săi locali, boieri și preoți, contra cărora a știut mobiliza pe învățători și țărani, dar și al românilor din România, împotriva cărora a dus campanii turbate, care i-au dezonorat numele (*ibidem*, p. 116).

Despre starea de lucruri din aceste vremuri, N. Iorga, care colindase Bucovina și cunoștea împrejurările politice, scria următoarele: „De-o parte, aristocrația, alcătuită din coborâtori ai mazililor, boiernașilor celor mici ai Moldovei, din armeni și evrei bogați, care au fost și ei înfășurați în mătasea unui titlu de cavaler sau baron – culmile până la care se putea înălța «aristocrația» băștinașă; în sfârșit, din străinii pe care-i aduc funcțiile, căsătoriile cu bucovinene și afacerile. Aristocrații pierdură în mare parte moștile lor, pe care le țin evreii, ei s-au ruinat repede, adică românii și armenii sunt siliți a începe carieră administrativă obișnuită și se văd întrecuți de alții, ce se ridică din rândurile celor mai de jos decât dâșii. Toate neamurile se înfrățesc în «aristocrație» prin vorbirea limbii germane. Românește vorbesc numai cei mai mulți români, când nu vreau să-i înțeleagă cineva”.

„Inteligența” se socotea ca a doua castă a țării, castă de preoți și învățători mai ales, la care se adaugă câțiva avocați și funcționarii mici. Ei nu se simt una cu poporul, pe care nu-l înțeleg și-l iubesc prea puțin. Crescuți „austriacește”, adică formalist și materialist, ei vreau înainte de toate „mai mult”, cât mai mult. O lungă bucată de vreme, ei nu-și găsiră călăuză și fură siliți a da ajutor aceluia pe care-i numeau încă, și cu respect și în batjocură, „boieri”. Dar iată că Aurel Onciul, un om încă tânăr, se întoarse în Bucovina, de unde era de baștină, și unindu-se cu o rudă, care era și el un om grăbit, dr. Florea Lupul, se puse în fruntea castei a doua, întemeind așa-zisul Partid Democrat. Boierii fură atacați cu înverșunare de foaia de scandal „Voința poporului”, împotriva lor se făcu alianță, mai mult sau mai puțin acoperită, cu rutenii, cu evreii, cu cârmuirea. „Jos zace poporul, a cărui «voință» se tipărește, al cărui nume se speculează, dar al cărui bine nu-l caută nimeni. Societățile de cetire pentru dânsul sunt nume, oamenii din sate orbecăiesc între ispitele deznaționalizărilor, ei gem sub povara cametei evreiești” (C. Loghin, *op. cit.*, pp. 206–207).

Această luptă fratricidă continuă cu mai multă înverșunare de când Partidul Național se îndârjește, scoțând ziarul „Apărarea națională” (7 octombrie 1906 – 29 septembrie 1908). Ea ajunge apogeul în alegerile din 1907, când se duce cea mai sfâșietoare și dezgustătoare campanie electorală. Se face cea mai deșănțată agitație, se aruncă cele mai grele și ireverențioase cuvinte, se poartă cel mai violent limbaj, se tipăresc cele mai murdare tablouri, se descoperă cele mai intime păcate familiare. Lupta aceasta a fost atât de înverșunată, încât intervențiile de împăciuire ale lui N. Iorga, prin „Neamul Românesc” și ale lui T. Bocancea, prin „Buciumul” de la Câmpulung, au rămas fără rezultat.

După aceste alegeri, taberele românești văd limpede primejdia evreiască și-și întind mâna frățească, formând un Partid Creștin-Social (1908–1910), care avea un caracter pronunțat antisemit, pornind o campanie energică împotriva evreilor (C. Loghin, *op. cit.*, p. 207). Conducerea o ia și de astă dată încercatul strateg politic Iancu Flondor. Reapare „Patria” (7 februarie 1909 – 27 noiembrie 1910), care

însă are de luptat cu zierele dizidente „Gazeta țăranilor” (7 martie – 17 octombrie 1909) și „Gazeta Poporului” (8 august – 14 noiembrie 1909). Alt ziar al românilor uniți a fost „Foaia Poporului” (4 decembrie 1909 – 1918, nr. 40). Dintre acestea, numai „Patria” dă oarecare atenție foiletonului literar, unde apar scriitori ca: N. Tcaciuc, Ilie E. Torouțiu, G. Tofan (Codreanu), O. Moldovan (Gârlă), Liviu Marian, Ion Grămadă etc.

Acest vremelnic popas de luptă încetează prin reînvierea „Revistei politice” de la Suceava (18 octombrie 1910 – 16 aprilie 1911). Se zdruncină iarăși forța partidului românesc unit. Iancu Flondor se retrage pentru a treia oară (noiembrie 1910), iar în alegerile pentru Cameră (1911) se produce sciziunea definitivă. Se înduşmănesc iarăși Partidul Țărănesc al lui A. Onciul și Fl. Lupu, partid reprezentat în afară prin „Foaia Poporului”, și Partidul Național, având ca organ de publicitate „Viața nouă” (6 ianuarie 1912 – 1918, nr. 21), pentru care a fost adus ca redactor ardeleanul G. Stoica. Ca ziar dizident, apare „Vremea nouă” (1 februarie – 30 octombrie 1912).

Tineretul, dezgustat de acest spectacol compromițător de lupte fratricide (prof. Ion Nistor era încă de pe atunci unul din șefi), nu avuse încă timpul de a se organiza și de a câștiga încrederea unui popor atâta vreme rătăcit și dezorientat de instigatorii pe care-i îndemna și susținea vechea politică austriacă, după deviza *divide et impera* (N. Iorga, *op. cit.*, p. 116–117).

Starea culturală, în asemenea împrejurări politice, nu putea fi nici ea înfloritoare, căci oamenii destoinici își iroseau energia în mărunte certuri de partid și puțini mai rămăneau să se ocupe de viața culturală.

După 1900, politica școlară austriacă nu s-a schimbat. S-au mai deschis în Bucovina câteva licee, dar niciunul nu era românesc. S-au adăugat doar câteva clase paralele românești la un liceu din Cernăuți, la Câmpulung și la Rădăuți, în vreme ce alte orașe primeau licee curat germane sau chiar rutene (Vijnița și Coțmani).

Universitatea din Cernăuți își desăvârșește caracterul german prin introducerea limbii germane și la Facultatea de Teologie, aproape la toate materiile. O mică nădejde de îndreptare a fost numirea lui Sextil Pușcariu la Catedra de limba română de la Universitate (noiembrie 1906), în locul bătrânului I. G. Sbiera. Disprețuind odiosul politicianism ce se încuibase atât de păgubitor în moravurile vieții românești, acest ardelean învățat vedea îndreptarea stării de lucruri din Bucovina printr-o încordată și dezinteresată activitate culturală.

O altă nădejde de îndreptare a fost crearea unei Catedre de istorie sud-estică la Universitatea din Cernăuți, care s-a încredințat, în 1912, lui Ion I. Nistor. Acest erudit profesor, conștient de marea sa menire de îndrumător al tineretului, a știut să strecoare în inimile studenților români multe îndemnuri frumoase, scoase din istoria românilor.

Văzând românii că stăpânirea austriacă tratează problema învățământului românesc cu nesfârșită rea voință, au început a se ajuta pe cale particulară. Astfel, pe lângă crearea mai multor noi societăți (Societatea studențească „Dacia” – 1905; Asociația Corpului Didactic Primar; Cercul Profesorilor Secundari; Societatea Mazililor și Răzeșilor etc.), românii au trecut la înființarea de școli primare particulare.

Societatea pentru Cultura și Literatura Română, la intervenția lui Gheorghe Tofan, întemeiază în satele mixte, cu populație română și ruteană, școli particulare românești, pe care le întreține dintr-un fond creat anume din colecții publice. În anul 1912, erau 12 școli primare particulare. Sub egida Asociației Corpului Didactic Primar, același inimos profesor Gh. Tofan întemeiază, în toamna anului 1912, o școală normală particulară de învățătoare.

Expoziția din 1906, de la București, a fost vizitată de peste 2 000 de țărani bucovineni, conduși de intelectuali în frunte cu Filaret Doboș, și aceasta a făcut ca să se rupă zăgazurile ce despărteau pe frații de același neam. De acum, parcă dispar stâlpii de graniță de la Ițcani și Burdujeni. Începe un adevărat pelerinaj între frați. Societăți muzicale trec din Bucovina în România, iar alte societăți și trupe de teatru vin tot mai des din Regat în Bucovina. Așa, în 1910 vine aici o companie cu Petre Liciu, iar în anul următor vin artiști ca: C. Nottara, Aristizza Romanescu, Zaharie și O. Bîrseanu, I. Petrescu și mulți alții, reprezentând trilogia lui Delavrancea și „Năpasta” lui I. L. Caragiale. Murind Liciu în 1912, îi urmează Cazimir Belcot. Reprezentațiile acestor companii însemnau adevăratele serbări naționale, iar vizitele lui G. Liciu și C. Belcot, triumful artei românești în Bucovina.

În 1904, s-au serbat 400 de ani de la moartea lui Ștefan cel Mare, la care au venit la Putna români de pretutindeni.

În iunie 1908, Societatea studentească „Junimea” împlinind 30 de ani de existență, aranjează mari serbări cu piesa „Zorile”, de Șt. O. Iosif. Asistă mai mulți scriitorii de seamă ca: Dimitrie Onciul, N. Iorga, S. Mehedinți, C. Stere, Șt. O. Iosif, M. Sadoveanu, D. Anghel, Z. Bîrsan, Sandu Aldea, Scurtu etc.

În 1910, o altă serie de scriitori români cutreieră orașele Suceava, Rădăuți, Cernăuți, Câmpulung, ținând șezători în amintirea lui Ion Creangă; erau scriitorii: M. Sadoveanu, D. Anghel, Șt. O. Iosif, Emil Gîrleanu, Cincinat Pavelescu, I. Minulescu și alții, fiind primiți și conduși de S. Pușcariu și Gh. Tofan.

Clipe de înălțătoare mândrie sufletească au trăit românii în 1912, când aviatorul Aurel Vlaicu a executat câteva zboruri deasupra Cernăuților, în prezența a peste 30 000 de spectatori extaziați.

Astfel de manifestații ale spiritului românesc au avut o mare influență asupra românilor bucovineni. Pulsul vieții lor naționale a început să bată mai cu foc, fiind treziți la o conștiință mai românească chiar și cei ce erau mai indiferenți. S-a început o muncă grea pentru întronarea limbii române în toate drepturile ei la oficiile publice.

În aceste zbuciumări de rău – cele politice și de bine – cele culturale, a căzut bomba de la Sarajevo, care a curmat pentru patru ani și jumătate orice activitate culturală. Armele aveau cuvântul, iar muzele trebuiau să tacă. Și dacă au fost totuși câteva acțiuni cu caracter literar în acest timp, acestea se datoresc revistei „Junimea literară”. Nevoia unei reviste literare se impunea pentru mai multe

motive și mai ales pentru că luptele politice fratricide din Bucovina luaseră un caracter prea personal și o notă puțin obișnuită. Dezbinări în tabere politice vrăjmașe nu pe principii, ci pe simpatii personale, trădarea intereselor românești și apeluri la intervenția străinilor; mărunte certuri de persoane și de familie, neglijarea unor chestiuni vitale românești, înjgheburile unor partide de clasă, erau atâtea fenomene politice de care se dezgustau tinerii bucovineni, îndrumați de unii profesori mai înțelegători ai spiritului vremii și încălziți la lumina ideilor de mândrie națională răspândite din Vechiul Regat (C. Loghin, *op. cit.*, pp. 216–217).

Astfel, începând cu 1 ianuarie 1904, apare revista literară și științifică „Junimea literară”, sub direcția unui comitet în frunte cu I. I. Nistor, ca editor și ca redactor responsabil, căruia i se asociază de la început G. Tofan care, din anul al V-lea, devine editor și redactor responsabil. Ea apare la Cernăuți, afară de timpul de la 5 septembrie 1904 – noiembrie 1907, când a apărut la Suceava. Apariția era lunară până la izbucnirea războiului din 1914, reluându-și după război apariția regulată. Programul revistei era acela al „Sămănătorului”, întemeiat în 1901 de Al. Vlahuță și G. Coșbuc, și condus de N. Iorga, având la bază ideea națională.

Revista „Junimea literară” a ridicat un steag cultural în Bucovina, sub cutele căruia s-a înrolat tot ce a avut această provincie mai distins: I. I. Nistor (16 august 1876 – 12 noiembrie 1962), G. Tofan (5 noiembrie 1880 – 15 iulie 1920), I. Grămadă (3 ianuarie 1886 – 27 august 1917), Leca Morariu (13 iulie 1888 – 13 decembrie 1963), C. Morariu (5 mai 1854 – 16 martie 1927), Iorgu G. Toma (16 ianuarie 1871 – 1935), T. V. Stefanelli (23 iulie 1850 – 23 iulie 1920), Radu Sbiera (17 decembrie 1876 – 6 aprilie 1946), D. Dan (8 octombrie 1856 – 25 mai 1927), Filaret Doboș (13 august 1881 – 1948), G. Voievidca (9 aprilie 1893 – 1 martie 1962), V. Bumbac (7 februarie 1837 – 18 februarie 1918), S. Fl. Marian (1 septembrie 1847 – 12 aprilie 1907), E. Grigoroviță (1857 – 1915), D. Olinescu (8 aprilie 1852 – 1914), S. Pușcariu (1877 – 1944), Al. Procopovici (26 martie 1884 – 20 iunie 1946), R. Cîndea (1886 –), C. Loghin (1 noiembrie 1892 – 1961), V. Loichiță (6 noiembrie 1881 –), Gavril Rotică (1 mai 1881 – 1 iunie 1952), A. Morariu (1886 – 28 noiembrie 1945), V. Huțan (14 noiembrie 1889 –), I. Cocîrlă-Leandru și mulți alții.

Steagul acesta a fost ridicat în numele unității culturale a românilor de pretutindeni. „Și cu toate acestea, rămășițele unei populații ai cărei strămoși au fost odinioară cei mai viteji apărători ai Moldovei, luptând pentru cruce și civilizație, rămaseră încă acolo, în mijlocul ruinelor, reprezentând vechiul drept al autohtonilor care, prin munca lor îndărătnică, au creat pământul însuși, pe care-l călcau în picioare armatele. În cumplita lor mizerie, ei așteptau, de la justiția imanentă și de la progresul ideilor politice în Europa, ceasul în care vechiul steag al lui Ștefan cel Mare va cuprinde întreaga țară între faldurile gloriei sale” (N. Iorga, *op. cit.*, p. 117 – 118).

În timpul războiului, dezbinarea politică se menținu, aducând o dezorientare politică atât de mare, încât, apropiindu-se prăbușirea Austro-Ungariei, s-a găsit o mică fracțiune de români, în frunte cu Aurel Onciul, care să pacteze cu ucrainenii Smal-Stocki și Omelian Popovici împărțirea Bucovinei în două: nordul, până la

râul Siret, atribuind[u-l] rutenilor, iar sudul, românilor. În aceste condițiuni rușinoase pentru români, guvernatorul austriac predă conducerea țării acestui grup trădător. Din fericire însă, majoritatea mare a românilor se constituie într-un Consiliu Național pus și de astă dată sub conducerea lui Iancu Flondor, care va împiedica încercarea rutenilor sprijiniți de arhiducele Wilhelm de a trage, în ceasul de supremă criză, Bucovina la ei. Energia șefilor români, o clipă uniți, zădărnici ceea ce ar fi fost a doua „răpire a Bucovinei”. Oprind în loc puhoiul anarhiei sub steag rutean, se ceru intervenția armatei române și se votă necondiționata unire a Bucovinei cu România. Dar până să se ajungă la această hotărâre de mare importanță istorică, s-au desfășurat lupte aprige, ce se găsesc expuse în articolul „Bucovina în Războiul Mondial” și publicat de T. Balan în revista „Codrul Cosminului”, anul VI, pp. 1–136, din care se extrag cele ce urmează: „Intenția Puterilor Antantei în Primul Război Mondial a fost să dezmembreze Austria, iar la dispariția Austriei, Rusia revendica, printre altele, Galiția și Bucovina. Rusia voia să transforme Bucovina într-o gubernie rusească, dar, văzând că nu poate înfrânge Austria, își schimbă tactica și trată pe ascuns cu ea în privința viitorului României. Așa ajunse să încheie în 1916 o convenție secretă cu Austria pentru împărțirea României și sigur și a Bucovinei, nordul Bucovinei până la Siret urmând să treacă la Rusia, iar sudul la Austria sau, ce era mai probabil, la Ungaria. În august 1916, România a intrat în război, cum se știe, împotriva Puterilor Centrale, iar una din revendicările ei teritoriale a fost Bucovina întreagă. Cum însă și Rusia cerea Bucovina, s-a convenit până la urmă ca, în caz de victorie, Bucovina până la Prut să treacă la România, iar nordul Bucovinei, situat între Prut și Nistru, fosta țară a Sepenițului, să rămână Rusiei. Înțelegerea între România și Rusia s-a făcut fără participarea Austriei.

Până în 1917, Austria nu a crezut că era necesar să angajeze discuții asupra încheierii păcii și să fixeze ce anume teritorii ar trebui să fie cedate pentru a-i împăca pe adversarii săi. Dar situația economică insuportabilă din 1917 a silit-o să înceapă a sonda terenul pentru a cunoaște condițiile de pace ale fiecărui stat. Aflând că Franța nu este dispusă să înceapă tratative de pace fără asigurarea anticipată a retrocedării Alsaciei și Lorenei, și ca să poată obține consimțământul Germaniei la aceasta, Austria propusese Germaniei, ca recompensă, Galiția, care se va uni cu statul polon, iar acesta se va alătura Germaniei. Pentru pierderea suferită, Austria avea să anexeze Lovcen de la Muntenegru, să ocupe Serbia sub forma unei uniuni vamale și să-și însușească România, «obiectul de miliarde».

Ministrul de externe al Austriei, Otto Czernin, spunea că Austria trebuie să ia Muntenia și Moldova până la Siret, iar partea moldovenească situată la est de râul Siret o va da Rusiei. Dar Germania nu se împacă cu stăpânirea exclusivă a Austriei asupra României și refuză propunerea ei.

În urma discursului lui Woodrow Wilson, din 26 mai 1916, s-a înțeles că statele autocrate reprezintă trecutul și în locul statelor apar națiunile, că orice

aranjament politic făcut cu ușile închise nu mai poate avea valoare. În locul statelor autocrate, vor apare state naționale. Astfel, popoarele care constituiau statul austro-ungar au adoptat, pe rând, principiile emise de Wilson. La 30 mai, cehii declară în Parlamentul austriac că forma dualistă a statului austro-ungar a creat popoare dominante și dominate, propunând transformarea statului într-o confederație de popoare libere și dominante. La fel au cerut și iugoslavii, dorind să aibă un stat național care să cuprindă pe toți slovenii, croații și sârbii din monarhie. Și polonii cerură să aibă statul lor național, din care să facă parte și Galiția.

Asupra Galiției ridicară pretenții și ucrainenii, afirmând că Galiția de est făcuse parte din statul ucrainean de Halici. Ei au cerut constituirea Galiției orientale și a Bucovinei într-o provincie autonomă austriacă. Revendicările au fost susținute de deputații ucraineni Romanczuk, Nicolai Wasilko și Constantin Levițchi. Astfel, dacă reușeau polonii, Bucovina pierdea legătura cu Viena și trebuia să aleagă între unirea cu România sau cu Ungaria, iar dacă rămâneau biruitori ucrainenii, soarta Bucovinei ar fi fost pecetluită, ea urmând să fie guvernată de Lemberg sau, în cazul extrem, de Kiev.

În timp ce discuțiile asupra soartei Austriei și implicit și a Bucovinei erau în curs, rușii invită Puterile Centrale să încheie pace. Rușii făcând greutăți, Czernin și Kühlmann, delegații Austriei și Germaniei, au început tratative cu ucrainenii care propuseseră înființarea unei provincii autonome ucrainene a Galiției orientale și a Bucovinei; ca recompensă, Ucraina va începe imediat exportul de cereale, de care Austria ducea mare nevoie.

Bucuria ucrainenilor a fost mare, dar de scurtă durată, căci polonii, aflând despre intenția dezmembrării Galiției, s-au simțit atinși în sentimentul lor național și au început o acțiune dâră împotriva guvernului din Viena, reușind să doboare cabinetul Seidler și reclamând toată Galiția pentru viitorul stat polon.

În acest timp, parlamentarii români bucovineni din Viena erau constituiți într-un Club român, format din Constantin Isopescul-Grecul, ca președinte, Gheorghe Sîrbu, Alexandru Hurmuzachi, Teofil Simionovici și Aurel Onciul, ca membri. Gheorghe Grigorovici, deși român, făcea parte din Partidul Social-Democrat. C. Isopescul-Grecul și Gh. Sîrbu erau membrii ai Partidului Național, iar A. Onciul era șeful Partidului Democrat din Bucovina. T. Simionovici era partizan al lui Onciul, iar A. Hurmuzachi nu era înregimentat în niciun partid politic.

Parlamentarii români aveau două programe politice: unul maximal, cerând crearea în cadrul Austro-Ungariei [a unei] provincii naționale autonome, care să cuprindă Bucovina nedezmembrată și pe toți cei 4 milioane de români din Monarhie; și un program minimal, potrivit căruia ei erau gata să cedeze ucrainenilor partea nordică a Bucovinei până la Prut, fosta țară a Sepenițului, iar restul Bucovinei să rămână o provincie românească autonomă; ei protestară energic contra unirii Bucovinei cu Galiția.

Aurel Onciul însă bătea căi separate, urmărind vechiul său plan din 1902, potrivit căruia salvarea României nu putea veni decât dintr-o unire a ei cu Austria. Crezând în mesianismul politic al Casei de Habsburg, A. Onciul propuse trei

soluții: pentru poloni, cea beloruso-polonă; pentru ucraineni, cea galițiano-ucraineană, iar pentru români cea austro-română. Aceste idei le-a propagat și prin organul său cernăuțean, «Foaia poporului». A. Onciul era însă un întârziat, care acționa după rețete politice învechite și de aceea nu l-a urmat nimeni.

În urma multelor reclamații, care se excludeau una pe alta, chestia Bucovinei a rămas nerezolvată; ea a fost tranșată abia în noiembrie 1918, cu ocazia dezmembrării Austriei. Rezultatul acestei acțiuni este destul de favorabil. Cu toată propaganda aprigă făcută de ruteni, cu tot sprijinul acordat fățiș de guvern, numărul rutenilor a scăzut, căci ei nu ne întrec decât cu vreo 30 000 de suflete, deși rezultatul multor comune a fost falsificat în favorul rutenilor”.

Bucovina în cursul Primului Război Mondial

Izbucnind Primul Război Mondial, Bucovina, atacată de două ori de ruși⁴ și ocupată aproape în întregime de armatele țarului, a devenit „unul din acele morminte, care păreau că vor înghiți un neam întreg. O mare parte din tineretul românesc, până și elevii liceului din Suceava, căzură în rândurile armatei austriece; ceilalți, vegetară într-un trist exil, în România; în sate rămăsese o populație nevoiașă și femei batjocorite; pentru o simplă denunțare a spionilor evrei, o mulțime de țărani fură spânzurați de colonelul de jandarmerie Fischer, care a avut îndrăzneala de a spune în public că „nu cunoaște în Bucovina decât trei nații: germanii, evreii și trădătorii” (N. Iorga, *op. cit.*, p. 117).

Așa, în toamna anului 1914 se răspândise vestea că în comuna Cuciurul Mare se poate vedea o pădure de spânzurați și că se fac bestiale inchiziții de organele generalului Fischer. Atunci, deputatul dietal Eusebie Popovici a plecat la Vatra Dornei, unde se refugiase guvernul Bucovinei, și a intervenit la contele Meran, ca să potolească zelul descreierat al generalului Fischer și să înceteze cu masacrele. După două zile (28 noiembrie 1914), s-a primit răspunsul că „tribunalul militar instituit în Bucovina după legea marțială a aflat 37 [de] persoane vinovate de înaltă trădare, care au și fost executate prin ștreang. Între aceste 37 [de] persoane au fost numai două de naționalitate română”. Acest răspuns caracterizează destul de drastic cinismul înfiorător al guvernanților austrieci din Bucovina (Eusebie Popovici, *Din istoricul liceului Ștefan cel Mare, Suceava, 1935*, p. 123).

Dintr-un raport al mareșalului Kovess, se mai poate afla că „Societatea «Școala Română» din Suceava, al cărei scop principal fusese totdeauna să propage și să pregătească alipirea Bucovinei la România” este în frunte cu președintele ei,

⁴ În timpul Primului Război Mondial, Bucovina a fost ocupată parțial sau total de trei ori de armata rusă: septembrie – octombrie 1914; noiembrie 1914 – februarie 1915; iunie 1916 – august 1917 – n. ed.

dir. Eusebie Popovici, în gradul cel mai mare vinovată de răspândirea mișcării iredente în Bucovina. Liceul din Suceava, unde cei mai mulți profesori sunt români și foști bursieri ai acestei societăți, a știut să crească mai multe generații de intelectuali români, „făcând din fiii de țărani loiali, intelectuali care, nutrind idei iredente, parte înainte de război, dar aproape toți în decursul războiului, trecuseră la dușman, luptând în rândurile armatei române cu arma în mână contra monarhiei”. Mișcarea românească din Bucovina a pornit din Suceava. Ea are partea ei de merit la intrarea în război a României împotriva Austriei (T. Balan, *Suprimarea mișcărilor naționale din Bucovina*, Cernăuți, pp. 200–202).

Unirea

În toamna anului 1918, situația politică internă a Austriei devenise imposibilă. În acel moment critic, împăratul Austriei, Carol IV, temându-și situația, a luat inițiativa transformării Austriei într-un stat federativ și lansă, la 17 octombrie 1918⁵, un manifest imperial în acest sens, care însă nu a fost pe placul nimănui; toate popoarele au refuzat să accepte manifestul.

Cehii au comunicat că pentru ei nu mai există tratative cu Viena; polonii primiră dreptul să se unească cu statul polon renăscut; iugoslavii au respins manifestul pentru că s-a încercat rezolvarea problemei austriece fără a se explica și Ungariei. Din aceleași motive l-au respins și românii. După aceste răspunsuri, Austria a încetat să mai existe.

Cei cinci deputați români s-au constituit într-un Consiliu Național Român, în frunte cu C. Isopescu-Grecul, pregătind demersurile necesare pentru a uni într-un singur teritoriu național românesc toate provinciile românești din Austria și din Ungaria. Acest Consiliu Național a fost, un timp, singura autoritate românească de pe teritoriul Monarhiei Austro-Ungare prăbușite.

Având o grea răspundere, Consiliul Național Român s-a străduit să facă față noilor împrejurări. La stăruința președintelui C. Isopescu-Grecul, s-a rezervat parlamentarilor români, deveniți membri ai Consiliului Național Român, ziua de 22 octombrie 1918, ca să precizeze în Parlamentul austriac, în fața guvernului austriac și a lumii întregi, punctul de vedere românesc. Se știa că, în ședința fixată, deputații români vor să-și ia rămas bun de la Austria, care i-a nedreptățit atât de crunt pe români. Membrii coloniei române din Viena au ocupat din vreme locurile rezervate în tribunele Parlamentului pentru privitori.

C. Isopescu-Grecul a inaugurat seria discursurilor. El a spus că repetatele apeluri ale lui Wilson au contribuit să accelereze prăbușirea Austriei. Din cauza

⁵ Manifestul imperial „Către popoarele mele credincioase”, a fost publicat la 3/16 octombrie 1918 și propunea reorganizarea Austro-Ungariei într-o federație de șase state „independente” (austriac, ungar, ceh, iugoslav, polonez și ucrainean). Conform acestui manifest, Transilvania ar fi fost cuprinsă în Ungaria și o parte însemnată a Bucovinei, cu capitala Cernăuți, avea să fie cuprinsă într-un stat ucrainean – n. ed.

stilizării nebuloase, manifestul împărătesc n-a satisfăcut niciun popor din Austria. Românii, îndeosebi, au motive să fie nemulțumiți, fiindcă Ungaria a fost exceptată. Și tocmai această Ungarie, unde de secole stăpânesc conții și aristocrații trufași, ar trebui să fie cuprinsă în marele incendiu. Ea nu trebuie și nu va scăpa de pedeapsă prin faptul plăcutei izolări în care se complăce. Zidul cu care s-a înconjurat va fi spart, iar razele adevărului și ale dreptății vor lumina întunerecul unguesc. „Noi suntem cinstiți și insistăm asupra dreptului nostru firesc și imprescriptibil, asupra dreptului nostru de autodeterminare și independență. Sunt sigur că vom ajunge la aceste drepturi. Dacă nu, atunci nu există dreptate pe această lume. Românii doresc unirea tuturor provinciilor românești din Austria și Ungaria”. C. Isopescu-Grecul și-a terminat discursul intonând prima strofă din „Deșteaptă-te, române”. L-au cântat, stând în picioare, împreună cu el, toți deputații români și toată asistența românească. Parlamentarii străini, pătrunși fiind de sfințenia momentului, au ascultat în tăcere și înmărmuriți acest cântec, care însemna redeșteptarea la viață politică independentă a unui neam oprimat și nedreptățit de veacuri.

A doua cuvântare a ținut-o deputatul Gh. Grigorovici, care spuse: „Unirea românilor este un ideal și o țintă, pe care o vor urmări românii totdeauna și în veci, în tot momentul și în toate împrejurările, indiferent de constelația politică momentană sau de felul cum se va croi soarta lor. Dacă românii, adică și cei din Regatul liber, se vor uni cu Austria democrată și federalizată, atunci statul român va gravita spre Adriatică, iar dacă provinciile românești din Austro-Ungaria se vor grupa în jurul Regatului României, statul român se va îndrepta spre Marea Neagră. Amândouă soluțiile sunt bune și acceptabile. Pentru tot cazul, românii vor ști să acționeze repede, fără considerare și fără scrupule. Bucovina trebuie să fie restituită patriei, de care a fost dezlipită acum 140 de ani, într-un fel absolut condamnat din punct de vedere al drepturilor ginților. Ea fusese cumpărată de Austria, aceasta dând, în loc de bani, șase armăsari. Din țară românească ce a fost, Bucovina a devenit țară poliglotă”.

În numele germanilor din Bucovina a vorbit deputatul Keschmann, care a declarat că nemții din Bucovina doresc să împartă soarta românilor. Din partea ucrainenilor, deputatul Nicolae Vasilco a cerut plebiscit.

La Consiliul Național Român din Viena s-a înființat o secție militară, creată din inițiativa lui Iuliu Maniu. Pentru ziua de 30 octombrie 1918, orele opt seara, s-a convocat în restaurantul „Dreher Paul”, de lângă Schoenbrunn, o adunare a ofițerilor români aflați atunci în Viena, la care veniră aproape 40 de ofițeri. I. Maniu a spus că Austria nu mai există și e datoria fiecărui român să salveze elementele românești resfirate prin regimentele austriece care luptaseră pe diferite fronturi. La îndemnul său, s-a constituit Senatul Central al Ofițerilor Români, condus la început de căpitanul Traian Popa, iar mai târziu, de generalul Boeriu. Membrii bucovineni ai acestui Senat, la început au fost: Gavril Alvirescu,

Eugen Raus, Filimon Taniac și Epifanie Muntean. S-au primit camere în clădirea Ministerului de Război austriac. Pentru adăpostirea soldaților români, s-a atribuit cazarma „Franz Ferdinand”, din „Bezirk X”, Trostgasse. Misiunea acestui Senat a fost să adune pe soldații români care porneau spre casă, să-i adăpostească și să-i informeze asupra situației. S-a format și un cordon controlator pe la stațiunile de căi ferate mai mari, situate între Varșovia și Leibach (Lubljana). În aceste stații, echipele cordonului informau și îndrumau pe soldații români.

S-a format și un organ publicistic, zis „Timpul nou”, redactor fiind bucovineanul Filimon Taniac. Primul număr apare la 2 noiembrie 1918 și apoi celelalte, până în august 1919. Din ziarul acesta, soldații români au putut afla hotărârile Consiliilor Naționale de la Cernăuți și Alba-Iulia.

La Praga, s-a înființat o legiune română care s-a afiliat Senatului din Viena, în 5 noiembrie 1918. Grație activității Senatului, s-au adunat în Viena o mulțime de soldați, formându-se primul regiment român. Doamnele din colonia română au donat acestui regiment un steag tricolor, în 17 noiembrie 1918.

Luându-se legături telegrafice cu Consiliul Național din Cernăuți și aflându-se de hotărârile luate acolo, Consiliul Național din Viena s-a dizolvat, fiecare dintre membrii săi devenind organe reprezentative, în diferite ramuri, ale Consiliului Național din Cernăuți. După unirea Bucovinei cu România, C. Isopescu-Grecul devine ambasadorul României la Viena.

Spre deosebire de Viena, situația din Cernăuți era mult mai dificilă, deoarece organele guvernamentale austriece s-au menținut la putere timp mai îndelungat, iar acțiunea ucrainenilor, sprijiniți de autoritățile austriece, a ținut în loc afirmarea românilor. Ucrainenii se aflau într-o situație mai avantajoasă decât românii, dispunând de legionarii ucraineni, pe care statul austriac, din motive foarte transparente, îi dislocase în Bucovina. Comandantul acestora era arhiducele Wilhelm, pe care Austria îl lansa pentru frontul Ucrainei. Afară de aceasta, ucrainenii contau pe sprijinul elementelor din Galiția de Est, cu care se aflau în perfectă concordanță. Încurajați de promisiunile fostului cancelar Seidler, parlamentarii ucraineni din Austria s-au constituit, la 18 octombrie 1918, în Lemberg, într-un Consiliu Național Ucrainean, zis „Ukrainska nationalna Rada”, condus de deputatul Petrușevici, reclamând pentru provincia ucraineană Galiția orientală de la San, teritoriul rutean din Ungaria, și Bucovina până la Siret, cu orașele Cernăuți, Storojineț și Siret. Aceste teritorii se constituiau, astfel, într-un stat ucrainean care, mai târziu, avea să-și fixeze atitudinea sa politică externă, fie alipirea la statul federativ austriac, fie la Ucraina. În baza acestei hotărâri, parlamentarii ucraineni din Bucovina au convocat o adunare la Cernăuți, pentru data de 3 noiembrie 1918. Aici s-a stabilit că pe teritoriul ucrainean din Bucovina se țin: orașul Cernăuți, județele Storojineț, Zastavna, Coțmani, Vășcăuți, Vijnîța, Cernăuți, Siret și unele comune din județele Rădăuți, Suceava și Câmpulung. Rada este somată să ia imediat puterea și să pregătească unirea cu Ucraina. S-a cerut, astfel, suveranitatea ucraineană asupra întregii Bucovine. Deputații ucraineni au ocupat, în 6 noiembrie 1918, instituțiile publice, destituind pe vechii funcționari austriecei.

În acest timp, A. Onciul, fiind respins de publicul român, s-a apropiat de Rada ucraineană, cu care a convenit asupra următoarelor lucruri: Bucovina, neîmpărțită, trece în seama românilor și ucrainenilor. Împărțirea se va face ulterior, comună cu comună. În comunele mixte, reprezentanța comunală va hotărî cărui teritoriu dorește să aparțină. În Cernăuți, se instituie o administrație interimară, cu membri români și ucraineni. Aranjamentul făcut de A. Onciul cu ucrainenii a fost un act de miopie politică sau chiar de trădare națională, căci ucrainenii ocupară întâi oficiile din Cernăuți, punând astfel mâna pe Bucovina, iar în urmă au declarat guvernatorului austriac că sunt gata să împartă puterea cu românii. Era irelevant dacă ei se prezentau cu sau fără A. Onciul; rezultatul rămânea același: stăpânirea ucraineană asupra întregii Bucovine. A fost rușinos faptul că s-a găsit un român trădător, care a dat o mână de ajutor la înstrăinarea Bucovinei.

Pe lângă acțiunea politică inaugurată de deputații români la Viena, au venit în sprijinul cauzei române și refugiații bucovineni din România, printre care erau oameni de seamă ca: I. I. Nistor, D. Marmeliuc, G. Tofan, Aurel Morariu, D. Logigan, (I. Grămadă, L. Luția, Ambrozie și Silvestru Micuțariu, Dim. Mihalaș, Vasile Popescu, Iustin Breabăn, Teodor Turturean, toți căzuți pe front ca eroi), Fil. Doboș, Em. Iliuț, Sim. Ivanovici, Max. Ianovici, V. Grecu, V. Ungurean, Victor Morariu, Iorgu G. Toma, O. Luția, Liviu Marian, Slușanschi Emilian. Aceștia, părăsind Bucovina, au început în România liberă o vie propagandă pentru susținerea drepturilor politice ale românilor asupra Bucovinei. Numărul lor a fost mărit cu o serie de tineri români, ofițeri și soldați austrieci, care, căzând în prinoarea rusească, au reușit să formeze un corp de voluntari puși în slujba statului român. Din acest corp au făcut parte: Em. Isopescu, A. Boghean, Tr. Lupaștean, V. Iencsanu, Mihai Polocușeriu, A. Zugrav, I. Larionescu, I. Covașă. La fel, s-au organizat unități de voluntari români și din prizonierii căzuți în captivitate italiană, ca: Em. Turtureanu, I. Obadă, I. Vișan, N. Ițcuș, C. Brăteanu, A. Prelipcean (mort), G. Urmă, Gh. Halip, D. Obadă, E. Ioaneț, G. Jacotă, V. Săveanu, O. Ursulean, A. Mitric, Gh. Socoliuc, Marcu Orest. Refugiații români din Bucovina au dezvoltat o propagandă națională și politică foarte intensă, publicând articole în cotidienele din București, iar apoi în „Revista Bucovinei”, întemeiată de ei în primăvara [anului] 1916. Ei cereau intrarea României în război împotriva Puterilor Centrale și retrocedarea Bucovinei integrale, în hotarele ei istorice.

Cele două acțiuni politice, de la Viena și din România, trebuiau să se contopească în una singură și aceasta avea să se realizeze la Cernăuți. A fost un mare noroc că prin octombrie 1918 se afla la Cernăuți profesorul universitar Sextil Pușcariu, care are meritul de a fi îndrumat mișcarea politică din Bucovina pe calea cea dreaptă. De la el porni ideea înființării unui organ de publicitate românesc. Așa, la 12 octombrie 1918, deci înainte de la lansarea manifestului imperial, s-au întâlnit mai mulți intelectuali la un sfat în casa doctorului Isidor

Bodea, unde, printre altele, s-a hotărât întemeierea ziarului „Glasul Bucovinei”, care a și apărut în primul număr la 22 octombrie 1918.

În acest timp, veni de la Storojineț Iancu Flondor, un luptător inteligent și energic, care era călit în luptele politice ce le purtase pe vremuri și care se bucura de vază la toți românii din Bucovina. El s-a pus în slujba revendicărilor naționale, conducând mișcările românilor din Bucovina.

Dacă S. Pușcariu a inaugurat acțiunea românească din octombrie 1918 și i-a dat primele îndrumări, apoi Iancu Flondor a convocat pentru 27 octombrie 1918, la Cernăuți, adunarea reprezentanților poporului român din Bucovina, care a hotărât unirea Bucovinei integrale cu celelalte țări românești, într-un stat național independent. Adunarea s-a declarat constituantă, alegând un Consiliu Național, format din 50 de membri, având ca președinte pe părintele Dionisie Bejan. Acest consiliu a instituit guvernul Bucovinei, format din I. Flondor, ca șef, și 14 secretari de stat. Hotărârile Constituantei au fost comunicate în scris guvernatorului Etdorf. Acesta n-a dat la început niciun răspuns, așteptând să vadă ce rezultate va da acțiunea ucrainenilor, sprijinită de A. Onciul. Hotărârile ucrainenilor i s-au adus la cunoștință în seara de 3 noiembrie 1918. În consecință, el invită la sine pentru a doua zi pe Iancu Flondor, dar acesta a răspuns că nu se va deplasa până când nu va primi răspuns la hotărârile Constituantei românești, din 27 octombrie 1918. Totuși, acești doi bărbați s-au întâlnit în această zi, pe teren neutru, în casa fostului mareșal al Bucovinei, Alexandru Hurmuzachi. Etdorf a stăruit pe lângă I. Flondor ca să cadă de acord cu ucrainenii. Făcând aluzie la acțiunea lui A. Onciul, a spus că, sub patronajul său, au avut loc tratative și s-a convenit ca Bucovina să fie guvernată de reprezentanții ambelor națiuni; românii să stăpânească sudul Bucovinei până la Siret; ucrainenii, nordul țării până la Prut, iar regiunea dintre Prut și Siret să rămână, deocamdată, un condominiu. Flondor a respins propunerea și a cerut puterea asupra întregii Bucovine.

În urmă, ucrainenii ocupară, în 6 noiembrie 1918, oficiile publice din Cernăuți, iar A. Onciul urma, în teorie, să ia puterea asupra sudului Bucovinei. Se părea [pentru] un moment că acțiunea românească inaugurată de S. Pușcariu și condusă de I. Flondor va eșua. În acele clipe grele, I. Flondor ceru regelui Ferdinand să trimită aici armata română. Vasile Bodnărescu a dus adresa la Iași, dar s-a întors cu rezultat negativ, căci prim-ministrul român Marghiloman (germanofil) nu voia să trimită armata română în Bucovina⁶. Bodnărescu plecă din

⁶ Chestiunea intrării trupelor române în Bucovina, în noiembrie 1918, a fost mult dezbătută în istoriografia română. Al. Marghiloman, în calitate de prim-ministru, cu certe orientări filogermane, a dat ordinul de intrare în Bucovina doar a unor efective de jandarmi și de poliție, pentru restabilirea ordinii periclitată de ucrainenii. În ziua de 6 noiembrie 1918, noul guvern condus de gen. Coandă a depus jurământul, apoi a declarat nul și neavenit Tratatul de Pace de la Buftea – București, reînnoind obligațiile României față de Puterile Aliate și Asociate. În seara zilei de 7 noiembrie 1918, gen. Constantin Coandă a cerut Marelui Stat Major General al Armatei să disloce o mare unitate spre granița cu Bucovina. Tot atunci, Divizia a VIII-a Infanterie, condusă de Iacob Zadik, compusă din 3 000 de soldați, s-a instalat la Burdujeni, în apropierea graniței cu Bucovina. Între timp, grănicerii și

nou la Iași, unde șef al guvernului român ajunsese generalul Coandă, care dădu răspuns satisfăcător. Astfel, în 5 noiembrie, Divizia a VIII-a primit ordinul de a intra în Bucovina, la cererea Consiliului Național Român din această țară⁷. S-au mobilizat soldații Regimentelor 16, 29 și 37 de Infanterie și Regimentele de Roșiori 3 și 8. Generalul Iacob Zadik și colonelul C. Rovinaru porniră în 8 noiembrie 1918 să intre în Suceava și să ocupe apoi toată Bucovina. Mai multe avioane românești, zburând deasupra Cernăuților, au aruncat manifeste, vestind desființarea frontierei de la Ițcani. Suceava a fost ocupată în 8 noiembrie, iar în Cernăuți, de unde ucrainenii, legionarii și șefii lor politici se retrăseseră cu câteva zile mai înainte, armata română intră în ziua de 11 noiembrie 1918.

După o primire călduroasă, armata română a fost pusă la dispoziția guvernului provizoriu din Cernăuți. Sextil Pușcariu, secretarul de stat pentru externe, s-a străduit să intre în legătură cu românii din Basarabia și din Ardeal – la aceștia din urmă, prin intermediul lui Claudiu Usatiuc. Unora le-a comunicat că în Bucovina s-a stabilit stăpânirea românească, iar pe ceilalți i-a îndemnat să nu se împace cu niciun preț cu ungurii.

Dar, prin hotărârea Constituantei din 27 octombrie 1918, nu s-a împlinit decât o parte a programului stabilit de români. S-a luat în stăpânire Bucovina și s-a hotărât a o uni „cu celelalte țări românești într-un stat național independent”. Formula era vagă și avea nevoie de explicații. Cum Austria dispăruse, hotărârea Constituantei bucovinene însemna că Bucovina se unește cu celelalte provincii românești ale fostului Imperiu Austro-Ungar. Deci se întemeia un al doilea stat românesc pe lângă cel existent. În cazul acesta, România rămânea pe dinafară. Or, lucrul acesta n-a fost intenționat, ci se dorea unirea Bucovinei cu Regatul Român. Era de preferat unirea directă cu statul român existent. Cealaltă soluție a unirii cumulative cu statul român a provinciilor românești din Austro-Ungaria nu era recomandabilă.

Doi factori au insistat ca Bucovina să se unească direct cu Regatul României: Ion I. C. Brătianu și refugiații bucovineni. Primul, politician cu experiență, dorea să aibă fapte împlinite atunci când se va prezenta la Conferința de Pace. Înconjurul

jandarmii români au ajuns la Suceava, la chemarea autorităților din localitate. În dimineața zilei de 9 noiembrie 1918, gen. Coandă retrimite un ultimatum trupelor germano-austro-ungare să părăsească teritoriul ocupat al României (Pavel Țugui susține că România a declarat război Austro-Ungariei în 8 noiembrie 1918). În 7 noiembrie 1918, Aurel Onciul, autointitulat „comisar” pentru Bucovina de Sud, s-a deplasat la Suceava pentru a trata cu Iacob Zadik oprirea înaintării Diviziei a VIII-a, acesta militând pentru o împărțire a Bucovinei între ucrainenii și români. Cf. Pavel Țugui, *Primul Război Mondial și reîntregirea României. Năzuințe, idei, fapte*, București, Editura Academiei Române, 2014, pp. 71–78, 77 – n. ed.

⁷ *Ibidem*, p. 73. Data la care a primit Divizia a VIII-a ordinul de intra în Bucovina a fost stabilită după ce gen. Coandă a depus jurământul, a declarat nul și neavenit Tratatul de Pace de la Bufta – București și a declarat război Austro-Ungariei – n. ed.

peste Ardeal îi părea greoi și inutil. Iar refugiații erau fideli programului lor și cereau unirea Bucovinei cu Patria Mamă.

În ședința Constituanței din 25 noiembrie 1918 s-a hotărât convocarea Congresului General al populației din Bucovina, pentru data de 28 noiembrie 1918, spre a se hotărî unirea necondiționată a Bucovinei cu Regatul României. I. Flondor luă contact și cu reprezentanții celorlalte naționalități. Astfel, evreii, invitați să adere la unirea Bucovinei cu România, au preferat să rămână în echivoc. În manifestul lor, ei au cerut recunoașterea lor ca popor, egalitatea în tratament și dreptul de autodeterminare, un drept pe care ei nu specifică în ce fel ar dori să-l exercite. Totodată, s-a anunțat convocarea unei Constituante evreiești, care va stabili raporturile cu „noul stat” ce va fi să se înființeze în Bucovina. Dar proiectata Constituantă a lor nu a avut loc niciodată, iar anunțul privind fixarea raporturilor cu noua putere care se va constitui în Bucovina însemna că evreii doresc să stea în neutralitate expectativă, pentru ca, la urmă, să poată merge alături de învingători, adică o atitudine oportunistă, politică pasivă, care lasă în seama altora să creeze situații politice. Polonii au aderat de la început la unirea cu statul român, de asemenea și germanii.

Congresul, convocat de guvernul provizoriu, s-a ținut în Sala Sinodală din Cernăuți, în 28 noiembrie 1918. Dionisie Bejan, președintele Congresului Național, a deschis ședința Congresului cu o cuvântare patriotică. După D. Bejan, Iancu Flondor a ocupat fotoliul prezidențial. După salutul basarabeanului Pan Halippa și a ardeleanului Crișan, Iancu Nistor a documentat, din punct de vedere istoric, dreptatea actului de unire a Bucovinei în Regatul României. Bucovina făcuse parte tot timpul din statul Moldovei, în cuprinsul ei sunt urme neșterse, săpate în piatră, doveditoare de activitatea strămoșilor noștri. Secole de-a rândul, Bucovina a fost apărată de români. Actul de la 1774 a despărțit frați de frați. Rezumând toate momentele, Iancu Nistor propune: „Unirea necondiționată și pentru vecie a Bucovinei cu vechile ei hotare până la Ceremuș, Colacin și Nistru cu Regatul României”. Propunerea a fost votată de toți membrii Congresului. Au urmat declarațiile de aderență ale polonilor și ale germanilor.

Prin actul unirii Bucovinei cu România s-a desființat o mare nedreptate istorică. O provincie bogată în monumente istorice, locuită de un popor inteligent și energic, a revenit la țara de la care fusese dezlipită pe vremuri. Toți martirii cauzei naționale românești din Bucovina, peste mormintele cărora s-a așternut ceața uitării, toți fiii Bucovinei care au căzut în diferitele războaie ce le purtase Austria, vărsându-și sângele pentru un ideal străin și, în urmă, toți soldații armatei române căzuți pe câmpul de luptă pentru dezrobirea fraților vor dormi un somn ușor. Li s-a împlinit dorința, li s-a împlinit visul (T. Balan, *op. cit.*, p. 136).

Această unire, înfăptuită peste capul partidelor vechi politice, nu a fost rezultatul luptelor politice din Bucovina și nu a fost nici meritul unor bărbați mai mult sau mai puțin politici, ci ea a fost rodul acelei conștiințe naționale românești care nu a încetat niciodată să existe în Bucovina (C. Loghin, *op. cit.*, p. 208).

Conștiința unității naționale a fost mult întărită sub faldurile steagului ridicat de revista „Junimea literară”, în numele unității culturale a românilor de pretutindeni. După război, colaboratorii acestei reviste și-au propus să continue lupta pentru consolidarea noului stat român în care intrase și Bucovina. În acest scop, s-au grupat în jurul ziarului „Glasul Bucovinei”, înființat în 22 octombrie 1918, iar mai târziu, în 15 septembrie 1919, creează Partidul Democrat al Unirii, în frunte cu I. I. Nistor, care a fuzionat apoi cu Partidul Național Liberal. După desfacerea grupării lui George Brătianu, cu secția bucovineană condusă de Alecu Procopovici, vechea grupare liberală cu I. Nistor a rămas afiliată Partidului Național Liberal condus de George Tătărăscu.

Îndată după Unire, mai luă rădăcină în Bucovina și alte grupări politice ce s-au încadrat în vechile partide din România. Astfel, au fost: Partidul Poporului (averescan), condus de Dori Popovici; Partidul Național Țărănesc, condus de Teofil Sauciuc-Săveanu; Partidul Social-Democrat, condus de George Popovici; Partidul Țărănesc al lui Lupu, condus de Modest Scalat; Partidul Poporului Român al lui N. Iorga, condus de [?]; gruparea politică „Liga Creștină”, condusă de Nichifor Robu; Partidul Legionar „Garda de Fier”, condus de Traian Brăilean.

Pentru a se pune capăt vrajbei dintre vechile societăți studențești de la Universitatea din Cernăuți („Junimea”, „Dacia”, „Bucovina”, „Moldova” și „Academia ortodoxă”), s-a hotărât gruparea întregii studențimi române din Cernăuți într-un singur „Centru studențesc”, care s-a numit – în amintirea primei societăți studențești române, desființată de Austria – „Arboroasa”. Cei ce au desfășurat o activitate intensă pentru unirea tuturor studenților în acest Centru au fost studenții: George V. Cîrsteanu, Iordache Grigorovici, Domițian Spînul, Claudiu Usatiuc, Ipolit Tarnavski, George Procopovici, Adrian Cilievici, Veturia Cilievici, Orest Marcu, Nicodim Ițcuș, Silvestru Găină, Aurel Cilievici, Cudla Dimitrie, Popescu Dumitru, Prelipcean Ioan, Spataru Traian, Anton Cârmaci, Eugen Mateiciuc, Nicolai Grămadă, Caba Nicolai și mulți alții.